Şehitlik, İslâm dininde en büyük paye ve en yüce mertebelerdendir. Âhirette peygamberlikten sonra gelen en büyük rütbenin şehitlik olduğu belirtilmiştir. Bunun içindir ki, şehitlerin bütün günah ve kusurları Allah tarafından affedilmiştir. Din, vatan, bayrak ve mukaddesât uğruna savaşan ve mücadele eden bir mü'min için galip gelmek ya da şehit olmak şeklinde iki güzel neticeden biri bulunmaktadır. Şehit olmak, mü'minler için büyük bir nimet ve herkese nasib olmayan büyük bir şeref olarak kabul edilmiştir. Güzel bir hayat yaşamak, sonra da Allah yolunda O'nun rızası için şehit olmak, her mü'minin hayal ettiği bir mutluluktur. Dolayısıyla şehitlik mertebesine yükselmek hem Hak katında hem de halk nezdinde büyük bir mazhariyet olarak görülmüştür. Gazi ise, Allah yolunda, vatan ve mukaddesât uğrunda savaşıp şehit olmayı istediği halde ölmeyip, savaştan sonra sağ kalan kimseye verilen addır. Gazi de şehit olmayı arzuladığı ve bu mertebeye yükselmek niyeti ile savaştığından dolayı o da şehitler derecesindedir. Böylesine yüce bir mertebe olan şehitlik konusunun İslâmî ilimlerin hemen her alanında farklı boyutlarıyla çok yönlü şekilde incelenerek ele alınması hem bir zaruret hem de toplumda bu konuya ilişkin büyük bir boşluğu doldurucu nitelikte bir özellik arz etmektedir. Kitabımızda "Şehitlik" konusu Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim elemanları tarafından her biri kendi uzmanlık alanıyla ilişkilendirilmek suretiyle "İslâmî İlimler Açısından Şehitlik" başlığı altında farklı perspektiflerden ele alınmıştır.

ISBN 978-625-6640-65-8

http://sehitler.amasya.edu.tr

9 786256 640658

İSLÂMÎ İLİMLER AÇISINDAN ŞEHİTLİK

Editör: Doç. Dr. Abdülkadir TEKİN

İslâmî İlimler Açısından

ŞEHİTLİK

"Şehitler, cennetin kapısındaki parlak bir nehrin kıyısında (dışarıdan içerisi, içeriden de dışarısı görünen) yeşil bir kubbe içerisindedir. Sabah-akşam cennetten rızıkları onlara getirilir."

Hadis-i Şerif

AMASYA ÜNİVERSİTESİ 2006

Editör
Doç.Dr. Abdülkadir TEKİN

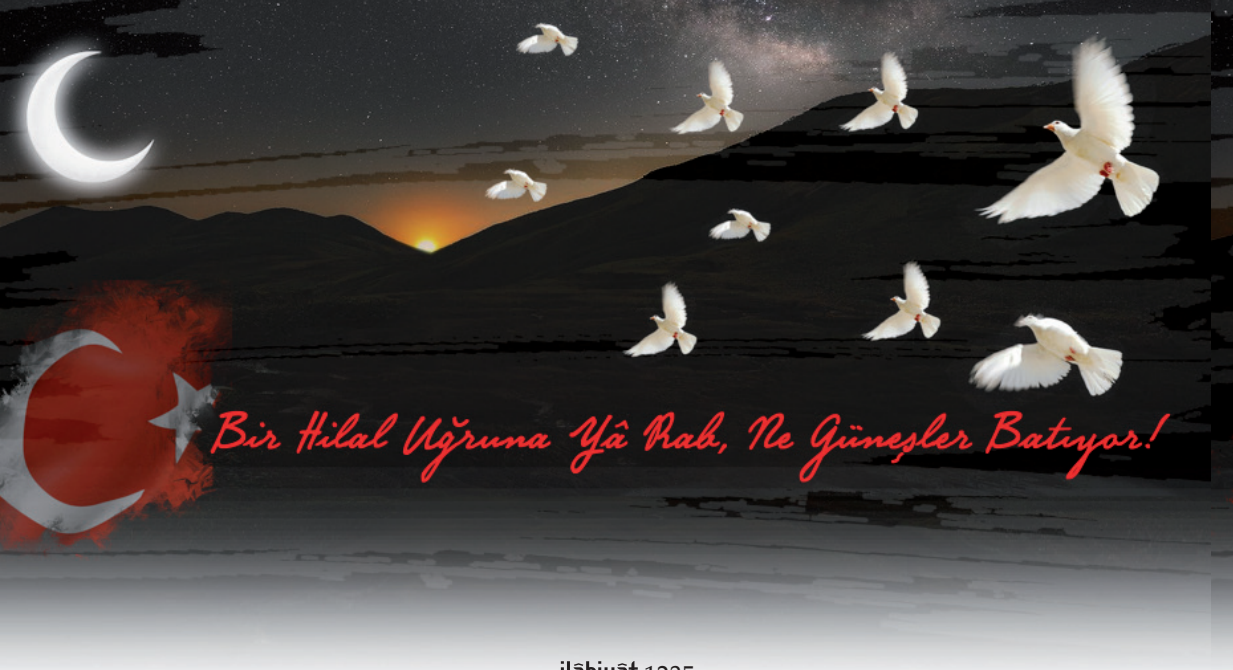

ilâhiyât 1235

© MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

İslâmî İlimler Açısından Şehitlik

Editör: Doç. Dr. Abdülkadir TEKİN

ISBN 978-625-6640-65-8

1. Baskı: Ekim 2024

Sertifika No: 44396
Grafik Tasarım, Kapak ve Mizanpaj: Tavoos
Baskı: Ayrıntı Basımevi Ankara Sertifika No: 49599

ilâhiyât
Fora İş Merkezi, 1354. Cadde No: 138/5, 06378
Ostim/Ankara
Tel: (0312) 439 01 69
www.ilahiyatyayin.com - editor@ilahiyatyayin.com
www.instagram.com/ilahiyatyayin

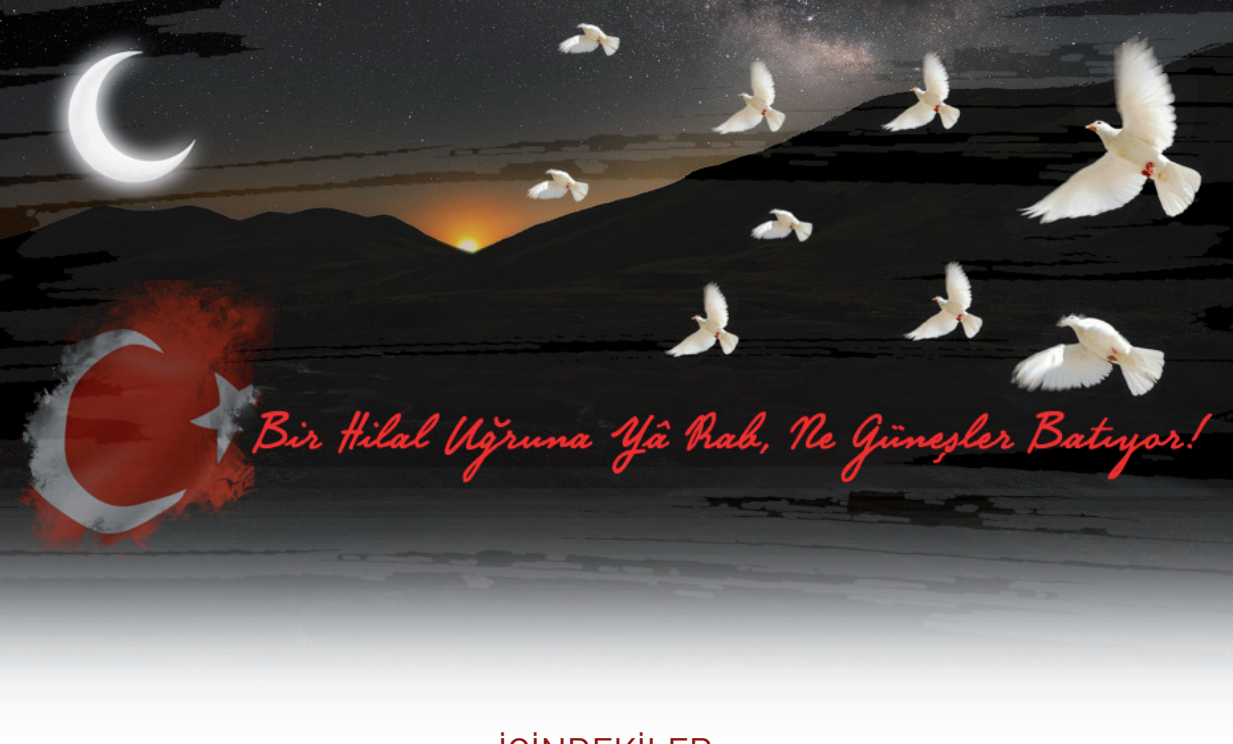

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 7

ÖN SÖZ 9

BİRİNCİ BÖLÜM
KUR'AN'DA ŞEHİTLİK
–ALLAH İÇİN ÖLÜMSÜZLEŞMEK VE
İLÂHÎ MÜKÂFATA NÂİL OLMAK– 13
Mustafa Murat BATMAN

İKİNCİ BÖLÜM
HADİSLERDE ŞEHİTLİK VE FAZİLETLERİ 41
Ayşe SAĞLAM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FIKHÎ HÜKÜMLER AÇISINDAN ŞEHİTLİK 53
Abdülkadir TEKİN

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KELÂM İLMİ AÇISINDAN ŞEHİTLİK 73
Büşra EDİS

BEŞİNCİ BÖLÜM
İTİKADÎ İSLÂM MEZHEPLERİ PERSPEKTİFİNDEN
ŞEHİTLİK 87
Mustafa BACAKSIZ

ALTINCI BÖLÜM
İSLÂM TARİHİNİN İLK ŞEHİTLERİ 103
Zeynep Sevde ŞAHİN

YEDİNCİ BÖLÜM
TASAVVUFTA ŞEHİTLİK 119
Mustafa Salih EDİS

SEKİZİNCİ BÖLÜM
TÜRK İSLÂM EDEBİYATINDA ŞEHİTLİK 137
Sıtkı NAZİK

DOKUZUNCU BÖLÜM
TÜRK DİN MÛSİKÎSİ BAĞLAMINDA ŞEHİTLİK 155
Ahmet Hakkı TURABİ
Ahmet BİLEN

ONUNCU BÖLÜM
DİN SOSYOLOJİSİ PERSPEKTİFİNDEN ŞEHİTLİK 179
Harun TUNÇ

ON BİRİNCİ BÖLÜM
ŞEHİTLİĞİN PSİKOLOJİSİ 189
Büşra Nur YÜKSEL

ON İKİNCİ BÖLÜM
ŞEHİTLİK ARZUSUNA DAİR FELSEFÎ
BİR DEĞERLENDİRME 201
Fahrettin ARI

YEDİNCİ BÖLÜM

TASAVVUFTA ŞEHİTLİK

Mustafa Salih EDİS*

Giriş

Tasavvuf, İslâmî ilimler geleneğinde ilmi ve amelî boyutuyla geniş yelpazeye sahip bir disiplindir. Bu genişlik tasavvufun hem teoriye hem de pratiğe yansıyan iki veçhede değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır. Her iki yönüyle de insanın Allah Teâlâ'ya ulaşmasını şiar edinmekte ve bunu yaparken de başta Kur'ân-ı Kerîm ile Hz. Peygamber'in (sav) söz ve fiillerini ölçü tayin etmektedir. Yine tasavvuf; insanın zâhir-bâtın, hiçlik-kemâlat, celâl-cemâl ve kulluk-halifelik dengesini tahsis etmeye çalışan hassas bir süreci ihtiva etmektedir. Bu süreçte tasavvuf; güzel ahlak, nefis tezkiyesi, ruh tasfiyesi, zühd, istikâmet, takvâ, teslimiyet, ilm-i bâtın, takvâ, zühd, kurbiyet ve vera' gibi isimlendirmeler ile anılmakta olup, genel manada ise İslâm'ın ihsan[1]

* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı, Amasya / Türkiye, mustafa.edis@amasya.edu.tr/ orcid 0000-0002-9726-0495

1 Hz. Peygamber, (sav) sahabeler ile beraber iken Cebrâil (as) insan suretinde gelmiştir. Cebrâil; "Ey Muhammed, bana İslâm'dan haber ver?" demiş ve akabinde Hz. Peygamber cevaplandırmıştır. "Doğru söyledin" diyerek tasdik eden Cebrâil sonra sırasıyla iman, ihsan ve kıyamet hakkında benzer soruları yöneltmiştir. Bahse konu olan ihsanı Hz. Muhammed: "Allah'a O'nu görüyormuş gibi ibadet etmendir. Çünkü her ne kadar sen onu görmüyorsan dahi şüphesiz O seni görür." ile tanımlamıştır. Sûfîler ise ihsânı dinin tasavvufî yönü olarak değerlendirmiş, temellendirmiş ve bu hassasiyetle hayatlarında tatbik etmeye çalışmışlardır. Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrahîm,

boyutu kabul edilmektedir. İhsan boyutu Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmektir ki bu O'nu tanımayı (marifetullah) ve O'na yakınlaşmayı (kurbiyeti) gerektirmektedir. Bu yakınlaşma ve tanıma ise ubudiyyetin (kulluğun) parçası olan ibadetler ile gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Allah'a yakınlaştıracak vesilelerden birisi de şehitliktir.

Tasavvufta şehitlik, öncelikle ayet ve hadislerin müjdelerine nail olabilmek maksadıyla sûfîlere göre imrenilen bir mertebe olup, kulluğun taçlandırılması ve dünya hayatına vedanın süslenmesi anlamına gelmektedir. Cenâb-ı Allah katında şehitlerin diri kabul edilmesi[2] ve kederden müstağni kılınması[3] bu mertebenin önemini özetler niteliktedir. Nitekim şehitlerin diri kabul edilmesinden mülhem, şehitler kefenlenmeden üniformaları ya da üzerindeki şehitliğe şahitlik eden kıyafetleri ile de defnedilebilmektedir. Kederden müstağni olmaları ise özellikle ahiret saadetlerine nail olacaklarına işaret etmektedir. Dünya ile ahiret saadetini arzu edip mamur etmek isteyenler, kurbiyetin bir parçası olarak şehitliğe rağbet etmektedirler. Bu yönüyle dirilikleri ilahi ve beşeri yönüyle tasdik edilmekte sûfîler tarafından da rağbet edilmektedir.

Haddi zatında sûfîler; dünya hayatına tenezzül etmemeleri ve ondan yüz çevirmeleri yönüyle "zâhid" vasfıyla da anılmakta ve bunun yanı sıra Allah'a kavuşma arzusuyla yaşamlarını idame ettirmektedirler. Bu yüzden onlar, şehitliğin insanlar indinde hangi yüksek mertebeye ya da kahramanlığa tekabül ettiği ile ilgilenmemektedirler. Allah'a kavuşmak için ayet ve hadislerdeki müjdeler onların motivasyonları için yeter sebep ve delil teşkil etmektedir.

Şehitliğin önemine binaen sûfîler hem ilmi hem de ameli anlam-

---

el-Câmiu's-sahîh, thk. Cemâ'atü mine'l-ulemâ (Mısır: Matbaatu'l-Kubrâ el-Emîriyye, 1311), 1/19 "Kitâbu'l-îmân" 50; Müslim, Ebû Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî, *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şurekâuhû, 1374), "Kitâbu'l-îmân" 8.

2 "*Allah yolunda öldürülenler için "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz bilemezsiniz.*" el-Bakara 2/154.

3 "*Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilâkis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.*" Âl-i İmrân 3/169-170.

da çalışmalarda bulunmuşlardır. Verdikleri vaazlar ve nutuklar, yazdıkları nesir ve nazım türü eserler, kurdukları teşkilatlar ve cenk meydanındaki yiğitlikleri bunu örnekler niteliktedir. İşbu çalışmada öncelikle sûfîlerin şehitlik anlayışı üzerine durulmaktadır. Böylece sûfîlerin şehitlik anlayışları akabinde ise şehitliğe erişmek için gösterdikleri gayret ortaya konulmaktadır. Her isteyenin şehit olamaması ancak şehit olanların da isteyenler arasında olması onları bu hususta talepkâr kılmaktadır. Bu bağlamda çalışma; fetihlerde sûfîlerin tutumlarını ve işgallere karşı sûfî direnişlerini, özellikle gönüllülük esasına dayalı katılımlarını genel serencamı ile yansıtmayı hedeflemektedir.

1. Sûfîlerin Şehitlik Anlayışı ve Cihad

Şehitlik, Allah yolunda olanların canlarını Allah için teslim ettikten sonra[4] kazandıkları mertebeyi, şehit ise o sürecin sonunda aldığı nişaneyi/rütbeyi ifade etmektedir. Rivayetlerden hareketle şehitlik "hükmen" farklı veçhelerde de değerlendirilme imkânı bulmaktadır ki tasavvufta "şehîd-i aşk, şehîdetü'l-'ışk ve şehîd-i Hakk" gibi tabirler ile aşk şehitliği karşılık bulmaktadır.[5] Bu şehitlik türü iki şekilde hasıl olmaktadır. Birincisi kişinin ilâhî bir cezbeye mağlup olarak zâhiren şer-î hükümlere aykırı ifadeler sadır olunması ve bunun sonucunda fetva ile idam edilmesidir. Diğeri ise ilâhi aşkı tadıp dünyadan kesilen benlikleri ve yalnızca Allah'a firar eden gönüller için kullanılmaktadır. Bu tanımlama sembolik bir ifade olup kişinin Allah yolunda Allah için yanıp tutuşmasını temsil etmektedir.

Yaşadıkları yoğun cezbe ve kapıldıkları vecdden dolayı Hallâc-ı Mansûr (ö.309/922) ve Aynulkudat el-Hemedânî (ö.525/1131) gibi sûfîler idam edilmeleri sebebiyle tasavvufta kanıyla abdest alan şehitler arasında zikredilmektedir. Diğer yandan Râbia el-Adeviyye (ö.185/801?), Semnûn el-Muhîb (Âşık Semnûm, ö.298/911?), İbn

---

4 "*Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır.*" et-Tevbe 9/111.

5 Uludağ, Süleyman, "Aşk Şehîdi", *Keşkül* 35 (Haziran 2015), 8.

Fârız (Sultânü'l-âşikîn, ö.632/1235) Mevlânâ (ö.672/1273) ve Yûnus Emre (ö.720/1320?) gibi sûfîler de Allah'a kavuşmayı can-ı gönülden, canlarından pervane gibi geçerek canlarını teslim ettikleri için aşk şehidi kabul edilen şahsiyetlerdir.[6] Nitekim Yûnus Emre'nin telmih sanatı icra ederek ifade ettiği: "Âşık öldü diye salâ verirler/ Ölen hayvan durur âşıklar ölmez."[7] beyti ilâhî aşka kendini verenlerin şehitler gibi diri kalacağına ve Cânân'a (Hakk'a) kavuşmanın ölümsüzleştireceğine dikkat çekmektedir. "Âşık ki câna kaldı âşık olmaz/Cânın terk etmeyen mâşuku bulmaz."[8] dizeleriyle de kişinin fânî olan kendi canından geçmediği sürece el-Bâkî olan Cânân'ı bulamayacağını belirtmektedir. Bu yönüyle Allah için Allah'a yol alan sûfîler aşk şehidi olarak da anılmaktadırlar.

Elbette sûfîlerdeki şehitlik anlayışı yalnızca aşk şehidi ile sınırlı değildir bilakis aşk şehidi ile anılan sûfîler sınırlıdır. Genel anlamda tasavvufta bahse konu olan şehitlik "şehîd-i kâmil"dir. Bu yönüyle şehitlik Allah için/yolunda düşmana karşı "cenk, savaş, cihad ve mücadele" sonucunda ahirete intihal eden mü'min özelinde değerlendirilmektedir. Sûfîler indinde şehit olabilmenin yolu; gazadan, tasavvuf literatüründe daha yaygın kullanımı ile Arapça cehd (gayret sarfetmek) kökünden türetilen "cihad"dan geçmektedir.

Cihadı sûfîler açısından zâhirî ve bâtınî yönleriyle iki grupta inceleyebilmek mümkündür. Zâhirî cihad, Allah yolunda kişinin düşmana karşı malıyla ve canıyla savaşması anlamında kullanılmaktadır.[9] Bâtınî cihad ise kişinin nefsine ve şeytana karşı savaşmasıdır.[10] Zâhirî cihad her yönüyle kazançlı görülen bir

6 Uludağ, "Aşk Şehîdi", 10.

7 Yunus Emre, *Divan*, haz. Mustafa Tatcı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021), 154.

8 Yunus Emre, *Divan*, 153.

9 "*Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin. Sizi O seçti ve size din konusunda hiçbir güçlük yüklemedi; ceddiniz İbrâhim'in dininde olduğu gibi. O size hem daha önce hem de bu Kur'an'da "müslümanlar" adını verdi ki peygamber size şahitlik etsin, siz de insanlara şahitlik edesiniz. Haydi namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı bağlanın. Sizin mevlânız O'dur. O ne güzel mevlâdır ve ne iyi yardımcıdır.*" el-Hac 22/78; "*Müminler ancak, Allah'a ve resulüne iman eden, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad eden kimselerdir. İçleri dışları bir olanlar işte bunlardır.*" el-Hucurât 49/15. Seyyid Şerif Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali, *Kitâbu't-ta'rîfât* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1403), 80.

10 Râgıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kāsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnan ed-Dâvudî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem/ed-Dâru'ş-

fiildir. Buradan hareketle sûfîler vursalar da vurulsalar da ölseler de öldürseler de bunu Allah'tan bir lütuf ve ecir kabul ederek cihad etmektedirler. Bu lütfa nail olabilmek için sûfîler, cenk varsa tekkede bulunmayı kendilerine zül addederek zikirlerini "Allah, Allah" nidalarıyla cihad meydanlarına taşımaktadır. Sûfîlerin bu cengaverlikleri onların tarihte hem "mücâhid" hem de "alp-eren"[11] vasıflarıyla da anılmalarını sağlamaktadır.

Bâtınî cihad ise kişinin nefsi başta olmak üzere şeytanla mücadelesi için kullanılmaktadır. Fiilen cihadlara katılan Şakîk-ı Belhî (ö. 194/810) cihadı; şeytana karşı, farzları eda etmek için verilen mücahede ve Allah'ın düşmanlarına karşı yapılan cihad olmak üzere üç grupta incelemektedir.[12] Bu tasnif düşmana karşı cihadı da içermekte olup; kalp, nefs ve şeytan üzerinden cihadı yalnızca bâtınî yönüyle yorumlayan sûfîler de bulunmaktadır. Ebû Bekir el-Verrâk bu yönüyle cihadı üç grupta inceleyerek: "Kalbin cihadı/mücâhedesi hiçbir şekilde onda gafletin yer edinmemesi, nefsin cihadı hiçbir koşulda taatten çıkmaması, şeytana karşı cihad ise onun vesveselerine fırsat verilmemesidir."[13] şeklinde ifade etmektedir. Tevbe suresinde yer alan "*Kolay da olsa zor da olsa sefere çıkın ve mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihad edin…*"[14] ayetinde yer alan "kolay da olsa zor da olsa" lafzını Ebû Osman "genç de olsa yaşlı da olsa" anlamında kullanırken İbn Atâ (ö.309/922) ise kalp ve bedenle anlamında yorumlamaktadır.[15] Böylece cihadın kendi içinde barındırdığı çeşitli veçheleriyle değerlendirildiğini görmek mümkündür.

Elbette sûfîler cihad anlayışlarını Hz. Peygamber'in (sav) söz ve

---

Şâmiyye, 1412), 208; el-Fakîhî, Abdülkâdir, *Menâhicü'l-ahlâki's-seniyye fî mebâhici'l-ahlâki's-sünniyye*, çev. Osman Demir (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023), 292-293.

11 Alp-erenlerin vasıfları hakkında ayrıca bk. Âşık Paşa (son), *Garib-nâme*, haz. Kemal Yavuz (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), 257, 430-432.

12 Sülemî, Muhammed b. Hüseyin, *Hakâiku't-tefsîr*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 1/270.

13 Sülemî, *Hakâiku't-tefsîr*, 1/180; Kurt, İsmail, "Hakâiku't-tefsîr Bağlamında İlk Sûfîlerin Cihad ve Kıtal Ayetlerine Yaklaşımları", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 1/8 (Haziran 2021), 122.

14 Tevbe 9/41.

15 Sülemî, *Hakâiku't-tefsîr*, 1/275-276; Kurt, "Hakâiku't-tefsîr Bağlamında İlk Sûfîlerin Cihad ve Kıtal Ayetlerine Yaklaşımları", 123.

eylemlerinden almaktadırlar. Bu bağlamda: "Muhammed'in nefsi kudret elinden olan Allah'a yemin derim ki şayet Müslümanlar için meşakkat vermeyecek olmasaydım, Allah yolunda cihad eden hiçbir müfrezeden geri kalmazdım."[16] hadisi ve "Mücâhid; nefsine karşı cihad edendir."[17] hadisi zâhirî ve bâtınî yönden cihadın yorumlanmasına imkân sağlayan hadislere örneklik teşkil etmektedir. Sûfîler de bu bağlamda öncelikle nefislerine yönelmekte harb vakti de olağandışı olay olması hasebiyle harbe katılmaktadır. Bu durumu açıklamak ve teşvik etmek amacıyla da sûfîler eserlerinde konuyla ilgili görüşlerini ortaya koymaktadırlar.

Mevlânâ, *Mesnevî*'de Ayyazi'nin şehit olmak umuduyla cihad meydanlarında yetmiş kez göğsünü açarak cenk ettiğine yer vermektedir. Onun vücudunda yaralanmadık yer kalmaması ve okların vücudunda birçok yere isabet etmesine rağmen ona şehitlik nasip olmamaktadır. Akabinde o, cenkten sonra halvete çile çekmeye dönmektedir.[18] Aktarılan bu hadise; şehitliğin Allah'tan bir lütuf ve nasip olduğunu,[19] cihaddan geri durulmaması gerektiğini, şehitliğe verilen önemi ve ehem-mühim ilişkisi içerisinde akabinde nefle mücadele için halvete çekildiğine dair uygulamayı göstermektedir.

Mevlânâ ebediyete irtihal eden şehitleri *Mesnevî* eserinde birçok yerde överek yâd etmektedir. Fıkhî bir mesele olan kanın abdesti bozması ve necis kabul edilmesi, eğer şehit kanı olursa istisna kabul edileceğini hatta sudan daha ulvî olacağını tasavvufî yönüyle

---

16 Müslim, "İmâre" 1876.

17 Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musa b. Dahhâk, *Sünen-i Tirmizî*, thk. İbrahim 'Atve 'Ivaz (Mısır: Şirketü ve Mektebetü ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395), 4/165, "Fedâilu'l-cihâd" 1621.

18 Nefs ile mücadele konusunda kararları için ayrıca bk. Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî-î Ma'nevî*, çev. Derya Örs - Kırlangıç Hicabi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 753-754 no: 1779-3799.

19 Şehitliğin nasip ve lütuf oluşu hakkında farklı tecrübeler de bulunmaktadır. Bunu yaşayanlardan biri de Hâlid b. Velid'dir ki "Hayatım boyunca yüzden fazla savaşa katıldım. Vücudumda kılıç ve ok yarası bulunmayan bir karış yer yok. Fakat buna rağmen işte ben, korkaklar gibi yatağımda ölüyorum." sözü istese de Allah'tan gelmediği sürece cenk meydanında can veremeyeceğini göstermektedir. Öte yandan niyetin, sözün ve eylemin önemini Hz. Peygamber "Her kim Allah yolunda şehitliği sıdk ile isterse yatağında ölse dahi Allah onu şehitler derecesine ulaştırır" hadisi ile belirtmektedir. Bk. İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım (Medine: Mecmu'u'l Melik Fehed li Tabaati Musahhif Şerif Medineti Nebeviyye, 1416), 28/455.

veciz bir şekilde ifade etmektedir. Ayrıca Mevlânâ bu hususu yanlış görenlerin olabileceğini ancak doğru görülen yüz meseleden hakikat yönüyle daha doğru olduğunu konunun önemine binaen şu şekilde değerlendirmektedir:

"Yanlış söylese de ona hatalı deme. Şehit kana bulansa da onu yıkama. Şehitler için kan sudan evladır. Bu yanlış, yüz doğrudan evladır."[20]

Şehitliğin müstesna mertebesi ihtiva ettiği istisnalar ile de belirginleştirilmekte, şehitlik arzu edilen bir mertebe olması hasebiyle de şehitliğe duyulan saygı ve minnet eserlere de yansımaktadır. Sûfîler şehitliği hem teorik olarak nesir ve nazım türlerinde hem de pratik olarak fetih ve vatan müdafaası yönleriyle savunmuşlardır.

2. Fetihlerde Sûfîlerin Tutumu ve Şehit Sûfîler

Sûfîlerin temsil ettikleri İslâmî duruş, ilmî birikim, hitabetlerindeki yetkinlik, tebliğ çabaları, vakıf faaliyetleri ve düşmana karşı sergiledikleri cengaverlik örnekleri kitlesel hareketlerde onları başvurulan mercilerden biri yapmaktadır. Özellikle bazı sûfîler/şeyhler; cihad zamanları ordunun yanında bulunarak askerin motivasyonunu artırmakta, onlarla birlikte çarpışmakta ve halkı da bu yönde cihada teşvik etmekteydiler. Müntesiplerinin bağlılığı ve kesreti de eklendiğinde özellikle zor zamanlarda hızlı toparlanma fırsatı sunduğu için öncelenmekteydiler.

Tasavvufun teşekkülünden itibaren zâhidler ve sûfîler cihadı gündemlerinde tutmuşlardır. Bu bağlamda sûfî tabakat eserlerinde ismi sıkça geçen muhaddis-zâhid Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) cihad hakkında ilk müstakil risale veren şahıslar arasındadır. Onun *Kitâbü'l-cihâd* isimli eseri, cihadın önemi ve faziletine dair olup 262 hadis ihtiva etmektedir. O hem ilmi birikimini hem de ameli yaşantısını katıldığı cihatlarda hadis halkaları kurarak icra

[20] Mevlânâ, Mesnevî, no: 1755-1756.

etmektedir.[21] Bu yönüyle o hem zâhirî hem de bâtınî cihad için gayret göstermektedir.

Sûfîlerin tekke faaliyetlerine ek fethe verdikleri önem genellikle isimlerinin savaş meydanlarında anılması, ihtida hareketlerinde ve iskân politikalarında kendini göstermektedir. Anadolu'nun İslâm'la buluşması noktasında Anadolu'ya Türkmen boylarıyla beraber "Türkmen baba"larının özellikle Orta Asya, Harezm ve Horasan bölgelerinden Yesevî dervişlerin ve Horasan erenlerinin gelmelerinin önemli ölçüde katkıları vardır.[22] Özellikle kurucusu addedilen Ahi Evran (Şeyh Nasîrüddîn Mahmud, ö.653/1261) ve Ahi babalar Selçuklular'da gösterdikleri faaliyetleri Osmanlı Devleti'nde Şeyh Edebali (ö.726/1326) ve diğer babalar ile sürdürmüşlerdir. Bu yönüyle Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren sûfîlere; Âhiyâni Rûm, Bâcıyân-ı Rûm, Abdalân-i Rûm ve Gâzıyân-i Rûm olmak üzere teşkilatların yönetiminde yer vermektedir.[23]

Âhiyâni Rum; sanatın, zanaatın, esnaflığın ve mahalli asayişi sağlamasında, Bâciyâni Rûm; aile kurumunun sağlamlaşması, el sanatlarının üretimi ve gerektiğinde savaş zamanları gerekli teçhizatların temininde, Abdalân-i Rûm; fethedilecek bölgelere gönüllü gidip dini, ilmi ve sosyal dayanışmanın tahsisi ile istihbaratta, Gâziyân-i Rûm ise Selçuklu Devleti de dahil olmak üzere gaza ve cihad gibi harici faaliyetlerde kendilerini göstermişlerdir.

Abdalân-i Rûm'un tebliğ görevini üstlenmeleri onların fetih öncesi düşman topraklarında ihtida hareketinin öncülüğünü üstlenerek fethe gönüllerden başlamasını sağlamaktadır. Fetih anındaki düşmana karşı sergiledikleri şecaatten dolayı "alp-eren",

---

21 Küçük, Raşit, "Abdullah b. Mübârek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1988), 1/123.

22 Moğol istilasından dolayı Anadolu'ya sığınan tasavvuf erbâbı haricinde farklı mistik akımların mensupları da vardır ki zaman zaman isyan teşebbüsleri ve batînîlik ile kendilerini göstermişlerdir. Bu akımlara karşı başta siyâsi otoriteler olmak üzere sûfîler fiili ve ilmi cevap vermişlerdir. Bk. Köprülü, M. Fuad, *Anadolu'da İslâmiyet*, haz. Metin Ergun (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 30-35, 64-72.

23 Barkan, Ömer Lütfi, "İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 286-287.

"bahadır" ve "cengâver" vasıflarıyla taltif edilirken fetihten sonra da belli yerlerde iskân politikası olarak fethedilen toprakta istikrarı muhafaza etmek ve huzur ortamı inşa etmek için faaliyet sürdürmekteydiler.[24]

Hiyerarşik düzende "gazi liderler" altında gaziler ve alpler/alperenler yer almaktaydı. Gazilerin uygun gördükleri yerlere gaziler ve alpler yerleştirilerek iskân politikalarından biri uygulanıyordu. Böylece hem Müslüman hem de Türk yurdu olmasına katkı sağlanıyordu. Bursa'nın fethinin akabinde Hacı Ahmed'in İl-Eri Hâce Oğlu Mescidini yaptırması ve yerleşmesi yine Ahi Hasan ise mezkûr mescidin yanına zâviye yaptırması takip edilen politikanın örnekleri arasındadır. Konuyla ilgili birçok örnek olup bir diğeri de Kornurpa'nın (Düzce) fethi akabinde Konur Alp, Gazi Abdurrahman'ı ve erlerin bir kısmını yerleştirerek küffara karşı benzer faaliyetleri sürdürmüşlerdir.[25]

Fethi gerçekleşen toprakların sınırlarına ribat görevi gören tekkeler kurulmaktaydı. Böylece tekkeler ile sınır boylarında dışarıdan gelen tehditlere karşı önlem alınmakta, fetih öncesi istihbarat elde edilmekte, kargaşa ortamında sükûneti tahsis etmekte, zor zamanda halkın birliğini sağlanmakta, merkezi otoritenin güçlenmesine yardımcı olmakta, yeri geldiğinde hangâh ve vakıf görevi de üstlenerek yolculara, kimsesiz ve muhtaçlara kapı açmaktaydı.[26] Nitekim Anadolu'nun çeşitli yerleşim yerlerinde Tekkeköy, Tekkecik, Tekkeli, Tekkeboyu, Tekkebaşı, Tekkeviran, Tekkekaya ve Tekkedere gibi isimlerin yaygın kullanımı uygulanan politikanın günümüze tezahürüdür. Benzer aramayı Derviş, Çelebi, Hıdır (Hızır), Sofu (Sûfî), Pir (Pîr), Şeyh (Şıh), Seyit, Abdal,

[24] Barkan, "İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", 282-283.

[25] Neşrî, Mehmet, *Kitâb-ı Cihan-Numa Neşrî Tarihi*, haz. Reşit Unat-Mehmed A. Köymen (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949), 1/135-137; Özköse, Kadir, "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri", *Gazi-osmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (Haziran 2014), 31-32.

[26] Tekkelerin fonksiyonları ve İslâmlaştırma faaliyetleri için ayrıca bk. Özköse, "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri", 25-33; Barkan, "İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", 281-313.

Eren[27] vb. isimler ve türevleri üzerinden de yapmak mümkündür ki hatırı sayılır bir sonuç çıkmaktadır.[28]

Bazı padişahların kılıç kuşanmada şeyhlere yer vermesi,[29] fetihlerde özellikle şeyhlerin refakat etmeleri, dualarını ve desteklerini istemeleri onlardan manen istifade edildiğini göstermektedir. İstanbul'un fethinde Fatih Sultan Mehmed'in (ö.886/1481) yanında Bayrâmî Akşemseddîn (ö.863/1459); Viyana seferinde Kanuni Sultan Süleyman'ın (ö.974/1566) yanında Yorgancı Efendi (Abdullatif Mahdumî), I. İran seferinde Şeyh Alâeddin Efendi, Korfu seferinde Halvetî-Sünbülî şeyhi Merkez Efendi (ö.959/1552), Sigetvar seferinde Halvetî-Cemâlî Nureddinzâde (ö.981/1574), Bahri Dede ve Halvetî Sofyalı Bâlî Efendi (ö.960/1553); Eğri seferinde III. Mehmed'in (ö.1012/1603) Halvetî şeyhlerinden Şemseddin Ahmed Sivasî (ö.1006/1597); Avusturya seferlerinde II. Mustafa'nın (ö.1115/1703) Celvetî şeyhlerinden İsmail Hakkı Bursevî (ö.1137/1725) eşlik etmiştir.[30] Edilen dualar, cihada teşvik edici tavsiyeler ve şeyhlerin bizatihi kılıç kuşanmaları fethin de önemini göstermekteydi. Önemlisi bahse konu olan şehâdet arayışının sembolik bir isim olmadığının da kanıtıydı. Öte yandan kazasker ve ordu kadıları ise şeriatın hükümleri için refakat etmekteydi.[31] Böylece karşılan problemler vakit kaybetmeden çözüme kavuşturulmaktaydı.

Sonuç olarak şeyhler ve müridleri genel tabirle sûfîler; cihad, megâzî, fezâilü'l-cihad bölümlerinin yazımında ilmen katkı sağlarken[32] savaş zamanları da bizatihi katılım sağlamak suretiyle görev

---

27 Erentepe, Erenkaya, Erenköy, Erenler, Erencik, Erenli, Erenbağı, Erence, Erenyurt Erenbağ, Erenyolu,vb.

28 e-İç İşleri, "Mülki İdare Birimleri" (Erişim 02 Ocak 2024).

29 Seyyid Baba Yusuf Efendi, Aziz Mahmud Hüdâyi, Şeyh Seyyid Abdullah Efendi, Abdülhalim Çelebi ve Seyyid Ahmed eş-Şerîfî kılıç alayında yer alan şeyhlerdendir.

30 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi (XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954), III/1/348-349; Öngören, Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), 272-273.

31 Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, 269-272.

32 Farklı disiplinlerde de cihad, şehitlik ve mücahidler hakkında literatür için ayrıca bk. Çoban, Mehmet, "Başlangıçtan Yirminci Yüzyılın İlk Yarısına kadar İslâmî Yazımda Cihad Literatürü", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 6/2 (Aralık 2021), 407-429.

üstlenmişlerdir. Bu bağlamda şehitliği arzu ederek ilerlemişler ve savaşa katılım sağlamaları hususunda yaşları ilerlemiş olmasına rağmen geri durmamışlardır.

3. İşgallere Karşı Sûfî Direnişleri ve Şehit Sûfîler

Şehitliğin elde edilmesi için gerekli temel şartı ifade eden "Allah yolunda can vermek" hem fetih hem de savunma hususunda kendini göstermektedir. Nitekim sûfîler îlâ-yı Kelimetullahı (tevhîdi) hakim kılmak için cihad ettiği gibi zarûrât-ı hamse ile anılan; canın, aklın, namusun, dinin ve malın korunması için de işgal zamanlarında müdafaa etmek için cihad etmişlerdir. Bu yönüyle onlar güveliğin muhafaza edilmesini de cihadın bir parçası telakki ederek tekkedeki zikirlerini savaş meydanlarına taşımışlardır. Güvenliğin önemine binaen Hz. Peygamber'in (sav): "Bir gün ve gece nöbet tutmak, bir ay oruç tutup geceleri namaz kılmaktan daha hayırlıdır. Eğer (bir kimse nöbette) ölürse yapmakta olduğu işin ecri/sevabı devam eder, rızkı da devam eder ve kabirdeki sorgu meleklerine karşı güven içinde olur."[33] hadisi savaş vakti olmasa dahi barışın korunması ve istikrarı için gerekli gayretin gösterilmesine teşvik etmektedir. Vatan müdafaasında şeyhler ve mürîdleri direnişe katkı sağlamış bazıları bu uğurda şehitlikle nasiplenmiştir.

Allah'a kölelik/kulluk ile özgürleşmeyi kendilerine şiar edinen sûfîler, yeri geldiğinde bulundukları topraklardaki sulhu tahsis etmek için bireysel ve toplu mücadelelere imza atmışlardır. Dünya üzerinde farklı tarih ve coğrafyalar üzerinde bunun örnekleri vardır ki Anadolu, Balkanlar, Cezayir, Kuzey Afrika, Senegal, Trablusgarp, Hindistan, Kafkasya, Türkistan, Fergana (Özbekistan) ve Filistin gibi bölgelerde izlerini sürmek mümkündür.

Moğollara karşı askeri mücadelelerin sonuç vermemesi sûfîlerin Moğallara karşı ihtida hareketine başvurmasına sebebiyet vermiştir. Cengiz Han (ö.624/1227), Necmeddîn-i Kübrâ'ya (ö.618/1221) şehri terk etmesi için izin verse de o, şehrin işgal altındayken

[33] Müslim, "İmâre" 1913.

bunu yapmayacağını ifade ederek müritleriyle çarpışmış ve şehit edilmiştir.[34] Yine aynı şekilde *Tezkiratü'l-Evliyâ* ve *Mantîku't-Tayr* eserlerinin müellifi Ferîdüddîn Attâr (ö.618/1221) ve Sühreverdî'nin mürîdi Kemâleddin İsfahanî (ö.635/1237) de Moğollar tarafından şehit edilmiştir.

Vatanperver sûfîlerin ülkelerini işgale ya da sömürmeye gelenlere karşı izledikleri öncelikli yol müdafaa ve direniştir. Tekkelerinde veya ders halkalarında muhatap kitlelerini bu doğrultuda bilinçlendirmeyi kendilerine ödev edinmişler, gerektiği takdirde sorumluluk üstlenerek tepkilerini göstermek amacıyla mürîdânına önderlik etmişlerdir. Bu bağlamda dünya çeşitli bölgelerden hareketle örnekler ortaya koyulmaya çalışılacaktır:

Kafkas halkı Şeyh Mansûr (ö.1208/1794) önderliğinde Ruslara karşı tasavvuf tandanslı "Gazâvât" adını verdikleri ve "Müridizm" ile anılan direnişi başlatmıştır. Nakşibendî olan Şeyh Mansûr verdikleri vaazlar ile halkı direniş için örgütlerken fikri suistimallere karşı da Osmanlı Devleti'ne muhabbetini ve işgalci Ruslara düşmanlığı deklare etmiştir. Çoğunluğun Nakşibendî olduğu direnişte Kadirîler de desteklemişlerdir. 1787'de başlayan Osmanlı-Rus Harbi'nde 1791 yılında esir düşmüş ve şehit edilmiştir. Bu hareket sırasıyla İmam Gazi Muhammed'in (ö. 1832) ve İmam Hamzat'ın (ö.1834) şehadeti ile devam etmiştir. Akabinde ise Şeyh Şâmil (ö.1871) donanımlı Rus ordusuna karşı bağımsızlık için yirmi beş yıl süren direnişe imza atmıştır. Çeçenistan ve Dağıstan'daki mücadelesinde beklediği desteği bulamaması ve dört yüz müridinden üç yüzünün şehit olması sonucunda bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır. Direnişin seyrinin değişmesi sonucu can kaybının daha fazla artmaması adına teslim olmak zorunda kaldı. Onun Ruslara karşı bilfiil mücadelesi bağımsızlık arayışları farklı direnişler için de örneklik teşkil etmiş, Tolstoy ve Chekov gibi yazarları da etkilemiştir.[35]

---

[34] Yâfiî, Ebu Muhammed Afîfüddîn Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Süleyman, *Mir'âtü'l-cenân* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1997), 4/104; Algar, Hamid, "Necmeddîn-i Kübrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/499.

[35] Yeşil, M. Murat, "19. Yüzyılda Kuzey Kafkasya'nın Bağımsızlık ve Özgürlük Mücade-

Kâdirî, Halvetî ve Şâzelî şeyhlerinden Osman b. Fûdî (ö.1232/1817) Nijerya'da Hevsâ Devleti'ne karşı dini değerler uğruna Tabkin Kvatto savaşında müridleriyle zafer elde etmiş ve 1812 yılında Sokoto halifeliğini kurmuştur. Ardından yönetimi teslim ederek ilmi faaliyetlerine devam etmiştir.[36] Nakşibendî şeyhlerinden ve Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî'nin oğullarından Şâh Abdülaziz (ö.1824) Hindistan'da İngilizlere karşı direnişi, Muhammed Senûsî'nin (ö.1859) Cezayir'de Fransızlara ve Libya'da İtalyanlara karşı direnişi, Emîr Abdulkâdir'in (ö.1883) geneli Kâdiri olmak üzere Cezâyir'de Fransızlara ve akabinde Rahmâniyye ile devam eden Fransızlara karşı direnişi, Semmâniyye şeyhlerinden Muhammed Ahmed el-Mehdî'nin (ö.1885) Sudan'da idari olarak bağlı Mısır'a ve Mısır gözetimindeki İngilizlere karşı direnişi tasavvuf erbabının din ve vatan uğruna mücadele etme hususunda gayretlerini ortaya koymaktadır.[37] Ticânî şeyhlerinden el-Hâc Ömer el-Fûdî (ö.1864) Senegal'de Fransızlara karşı direniş göstermiş Tekrûr İslâm Devleti'ni kurmuş ve Mâsînâ'da,[38] Kâdirî şeyhlerinden İzzeddin el-Kassâm (ö.1935) ise Filistin-Lübnan hattında Fransızlara karşı direniş göstermiş ve şehit olmuştur.

Anadolu'da ise Filistin cephesi için "Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı" kurulmuştur. 1023 kişilik sayı dikkate alındığında alaydan ziyade tabur olduğu da anlaşılmaktadır. Taburun çoğunluğunun Mevlevî ve komutanın da Mevlevî şeyhi Veled Çelebi (İzbudak, ö.1953) olması hasebiyle Mevlevî taburu olarak geçmekte öte yandan farklı tarikat müntesipleri de bu taburda bulunmaktadır. Tabur için İstanbul toplanma yeri olup Dördüncü Ordu'ya katılım

---

lesi ve Kabileler Arasında İletişimsizlik Sorunu", *Turkish Studies* 12/19 (2017), 215-221; Kimya, Osman, "Kafkaslarda Çarlık Rusya'ya Karşı Müridizm Hareketi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 6/3 (2019), 1681-1693.

36 Kavas, Ahmet, "Osman b. Fûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/466.

37 Ferro, Marc, *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl*, çev. Muna Cedden (Ankara: İmge Kitabevi, 2002), 14, 33; Karakaya, Takyettin, "Sömürgecilik Karşıtı Sûfî Direniş ve Başlıca Nitelikleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/31 (Aralık 2022), 627-629.

38 Özköse, Kadir, "Ticânî, Ahmed b. Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/132.

noktası ise Şam'dır. Bu süre zarfında Şam Ümeyye Camii'nde *Mesnevî* dersleri de okutulduğuna dair rivayetler bulunmaktadır.[39] Diğer taraftan Mevlevî hanımlar seferberlik zamanları cephede yer almasa dahi "Müdâfayı Hukuk-i Milliye" adında cemiyet ve fiili çarpışmalarda müfrezeler kurmuşlardır.[40]

Anadolu'da diğer bir alay ise Kafkas cephesinde savaşmak üzere toplanan "Mücâhidîn-i Bektâşiyye Alayı"dır ki Sivas'ta ayrıca "Gönüllü Bektâşî" taburu oluşturulmuştur. Cemâleddîn Çelebi'nin (ö.1920) Alevî aşiretlerini alaya davet ve teşviki erkek kılığına giren kadınların da alaya iştiraklarıyla teveccüh bulmuştur. Hatta Balaban aşiretinden Gülağa ile birlikte 500 kişi alaya katılmış, cepheye 7000'i aşkın askerin sevk edildiği kaynaklarda yer almaktadır. Şeyh Cemâleddîn Çelebi önderliğinde alay öncelikle Gelibolu'da akabinde ise Kafkas cephesinde yer almıştır. I. Dünya Savaş'ından sonra 1919 yılında İngilizler ile yapılan anlaşmaya göre askerler muayyen bölgelere terhis edilmiş olup akıbetleri hakkında malumat bulunmamaktadır.[41] Bu yönüyle vatanları uğruna gerek dergâhta gerek medresede şeyhler, mürîdler ve dervişler Allah adı zikredilen eylem icra ediliyor olsa dahi cihadı kendilerine şiar edinmekte, şehitliği ise ilâhi rütbe bilmektedirler. Bu yüzden müdafaa ve fetih hareketlerinde bilumum seviye bulunmaya çalışmaktadırlar.

Değerlendirme ve Sonuç

Tasavvuf; temelde Allah'ı her daim anıp O'nun için yaşamayı, bu uğurda başta kendi nefsiyle mücadele ve ruhunu tasfiye ederek Allah'a yakınlaşmayı hedeflemektedir. Bu süreci gerçekleştirmek için sûfîlerin devlet kurma, askeri yapılanma, esnaf teşkilatı vb. faaliyetler ana gayeleri bulunmamaktadır ancak sûfîler gerekli şartlarda bu misyonları üstlenmektedirler. Sûfîler, zâhirî ve bâtınî cihadı yani cenkte çarpışmayı ve nefsle mücadeleyi abdullah

[39] Küçük, Hülya, *Arşiv Belgeleri Işığında İstiklâl Harbi'nde Mevlevîler ve Bektâşîler* (İstanbul: Nefes Yayınları, 2019), 67-71.
[40] Küçük, *İstiklâl Harbi'nde Mevlevîler ve Bektâşîler*, 91-94.
[41] Küçük, *İstiklâl Harbi'nde Mevlevîler ve Bektâşîler*, 129-131.

(Allah'ın kulu/kölesi) olabilmenin gereklilikleri arasında gördükleri gibi üstlenilen ana ya da tali çeşitli misyonları da Hakk'a hizmet görmektedirler.

Vatanın din gibi mukaddes kabul edilmesi ve mukaddesâta yapılan herhangi bir olumsuz hamlenin karşılığı doğrultusunda emir gelmese dahi gönüllü olarak sûfîler tarafından karşılığı verilmek istenmektedir. Bu yüzden düşmana karşı alaylar oluşturulup birliklere katılmışlar, çetelere karşı da mahalli asayişe destek olmuşlardır. Kendilerini seferden sorumlu tutarak zaferin Allah'tan geleceğine inanmaları ve zaferi talep etmeleri, onları aksiyoner kılmaktadır. Bu yüzden şehitliğin nasip olmasını talep etmekte ve bunun için de cihadı şiar edinmektedirler.

Anadolu, Trablusgarp, Cezayir, Mısır, Kafkasya, Fergana, Lübnan (Trabluşşam), Hindistan, Balkanlar ve Filistin gibi bölgelerde tevhîdi hâkim kılmak için şer-î ve ahlaki öğretiler ile ön plana çıkan şeyhler, vatan müdafası söz konusu olduğunda mürîdânıyla Allah için canları pahasına direnmekten geri durmamışlardır. Farklı bölgelerde çeşitli tarikat mensuplarının benzer tavrı ortaya koymaları onları tevhîd paydasında buluşturmaktadır.

Netice itibariyle Sûfîler nezdinde şehâdet ulaşılmak istenen ulvî bir mertebeye tekabül etmektedir. Sûfilerin Kur'ân ve hadisten aldıkları teşvik, potansiyellerini yalnızca kavli değil, fiili de ortaya koymalarında önemli rol oynamaktadır. Diğer yandan sûfîlerin dünyaya karşı koydukları mesafe ve Allah ile kurbiyet mücadeleleri onların şehitliğe ayrıca bir ehemmiyet göstermelerini sağlamaktadır. Şehitliğe erişebilmeyi umdukları hareket alanının cihad olması sûfîleri savaş zamanları cihâd-ı sağir/zâhirî/bedeni cihadı öncelemelerine, kalan vakitlerini ise cihâd-ı ekber/bâtınî/kalbî cihad olarak yorumladıkları nefsle ya da şeytanla mücadeleye ayırmalarına vesile olmaktadır. Şehîd-i aşk ve şehîd-i hakîkî yönüyle izdüşümleri sürülen tasavvuftaki şehitliğin kazanımı da cihad ile anlam bulmaktadır. Bu yüzden sûfîlere göre cihad, muayyen vakitle sınırlanmamış olup yaşamın bir parçası haline gelmektedir.

Kaynakça

Abdülkâdir el-Fâkihî. *Menâhicü'l-ahlâki's-seniyye fî mebâhici'l-ahlâki's-sünniyye*. çev. Osman Demir. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023.

Algar, Hamid. "Necmeddîn-i Kübrâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/498-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Âşık Paşa (son). *Garib-nâme*. haz. Kemal Yavuz. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.

Barkan, Ömer Lütfi. "İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 279-353.

Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali Seyyid Şerîf. *Kitâbu't-ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1403.

Çoban, Mehmet. "Başlangıçtan Yirminci Yüzyılın İlk Yarısına kadar İslâmî Yazımda Cihad Literatürü". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 6/2 (Aralık 2021), 393-444.

e-İç İşleri. "Mülki İdare Birimleri". Erişim 02 Ocak 2024. https://www.ei-cisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx

Ferro, Marc. *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl*. çev. Muna Cedden. Ankara: İmge Kitabevi, 2002.

İbn Teymiyye, Takiyyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm. *Mecmû'u fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed İbn Kâsım. 35 Cilt. Medine: Mecmu'u'l Melik Fehed li Tabaati Musahhif Şerif Medineti Nebeviyye, 1416.

İsfahânî, Ebu'l-Kāsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnan ed-Dâvudî. Dimaşk: Dâru'l-Kalem/ed-Dâru'ş-Şâmiyye, 1412.

Karakaya, Takyettin. "Sömürgecilik Karşıtı Sûfî Direniş ve Başlıca Nitelikleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/31 (Aralık 2022), 625-638.

Kavas, Ahmet. "Osman b. Fûdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/466-467. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Kimya, Osman. "Kafkaslarda Çarlık Rusya'ya Karşı Müridizm Hareketi". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 6/3 (2019), 1673-1699.

Köprülü, M. Fuad. *Anadolu'da İslâmiyet*. haz. Metin Ergun. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2012.

Kurt, İsmail. "Hakâiku't-tefsîr Bağlamında İlk Sûfîlerin Cihad ve Kıtal Ayetlerine Yaklaşımları". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 1/8 (Haziran 2021), 105-138.

Küçük, Hülya. *Arşiv Belgeleri Işığında İstiklâl Harbi'nde Mevlevîler ve Bektâşîler*. İstanbul: Nefes Yayınları, 2019.

Küçük, Raşit. "Abdullah b. Mübârek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/122-124. İstanbul, 1988.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî. *Mesnevî-î Ma'nevî*. çev. Derya Örs - Kırlangıç Hicabi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.

Müslim, Ebû Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî. *Sahîh-i Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 4 Cilt. İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şurekâuhû, 1374.

Neşrî, Mehmet. *Kitâb-ı Cihan-Numa Neşrî Tarihi*. haz. Reşit Unat-Mehmed A. Köymen. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949.

Öngören, Reşat. *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*. İstanbul: İz Yayıncılık, 4. Basım, 2016.

Özköse, Kadir. "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (Haziran 2014), 11-42.

Özköse, Kadir. "Ticânî, Ahmed b. Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/130-133. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Tasavvufun Ruhu ve Tarîkatlar*. İstanbul: Sidre Yayıncılık, 1988.

Sülemî, Muhammed b. Hüseyin. *Hakâiku't-tefsîr*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musa b. Dahhâk. *Sünen-i Tirmizî*. thk. İbrahim 'Atve 'Ivaz. 5 Cilt. Mısır: Şirketü ve Mektebetü ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395.

Uludağ, Süleyman. "Aşk Şehîdi". *Keşkül* 35 (Haziran 2015), 6-11.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi (XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954.

Yâfiî, Ebu Muhammed Afîfüddîn Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Süleyman. *Mir'âtü'l-cenân*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1997.

Yeşil, M. Murat. "19. Yüzyılda Kuzey Kafkasya'nın Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi ve Kabileler Arasında İletişimsizlik Sorunu". *Turkish Studies* 12/19 (2017), 203-232.

Yunus Emre. *Divan*. haz. Mustafa Tatcı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.